

A magyar morfológia elsajátítása nyelvfejlődési zavarban

Kas Bence^{1,2}, Lukács Ágnes^{2,3}

1 MTA Nyelvtudományi Intézet

2 ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Fonetikai és Logopédiai Tanszék

3 BME Kognitív Tudományi Tanszék

A nyelvfejlődési zavart (NyZ) mutató gyerekek számára általában különös nehézséget jelent a nyelvtan elsajátítása, ami számos nyelvben a grammatikai morféma használatában is megmutatkozik. Az angol anyanyelvű NyZ-gyerekek különösen az időt és egyeztetést kifejező igeragok használatában gyengék, míg kevés gondjuk van a főnévi morfológiával. Ez a mintázat azonban nagyban összefügg az angol nyelv tipológiai sajátosságaival, minthogy a gazdag inflexiós morfológiájú nyelvekben – így a spanyolban és az olaszban – az igeragozás nem jelent nehézséget a gyerekek számára, de elmaradást mutatnak a névelők és a klitikumok használatában (pl. Rice és Wexler 1996, 2001, Bortolini et al. 1997, Bedore és Leonard, 1998, 2001).

A nyelvi zavar tüneteinek nyelvközi vizsgálatát a klinikai ismeretek mellett a nyelvi zavar oki magyarázatai közti döntés motiválja. Az magyarázatok egyik csoportjába nagyrészt a nativista nyelvelsajátítási elméletek tartoznak; ők a nyelvfejlődési zavar hátterében az univerzális grammatika valamely elvének vagy paraméterének szelektív sérülését látják (Gopnik és Crago 1991, van der Lely és Stollwerck 1996, Clahsen 1999, Rice és Wexler 1995). A másik csoportba azok a kutatók tartoznak, akik a nyelvelsajátítást nem veleszületett elvek manifesztációjának, hanem általánosabb kognitív képességeket használó implicit tanulási folyamatnak tartják; ők a nyelvi zavart általánosabb kognitív kapacitásbeli gyengeséggel (Bishop 2000, Marchman és Bates 1994, Leonard 1998) vagy valamilyen, a nyelvtanulásban kulcsfontosságú specifikus alrendszer zavarával hozzák összefüggésbe (Baddeley, Gathercole és Papagno 1998, Tallal és Piercy 1976).

A magyar nyelvi tünetek a magyar morfológia egyedülálló sajátosságai, így az ige-tárgy egyeztetés, a gazdag lexikális esetrendszer és magánhangzó-harmónia miatt lehetnek relevánsak. Kutatásainkban az igeragozást és az esetjelölést spontánbeszéd-mintákban és kiváltott produkciós kísérletekben vizsgáltuk. A narratív spontánbeszéd-minták tanúsága szerint a NyZ-gyerekek szignifikánsan rövidebb mondatokban beszéltek és kevesebb főnévi tövet és esetragot, de hasonló számú ige-tövet és igeragot használtak, mint tipikusan fejlődő társaik. Az ige- és esetragozási hibák száma azonban igen alacsony volt, mindkét csoportban egyaránt, ami a morfológia szegényesebb, de alapvetően helyes spontán alkalmazását mutatja.

Az igeragozást vizsgáló kísérletünk mondatisméltelés feladatot alkalmazott (Lukács, Leonard, Kas és Pléh 2009). A digitalizált mondatokban az ige ragja köhögéssel volt elfedve (maszkolva), az ingermondatok azonban az igével való egyeztetés összes forrásjegyét tartalmazták. A gyerekek feladata expliciten a hallott mondat megisméltése volt, impliciten pedig az alany, időhatározó és tárgy jegyei alapján az adekvát igerag pótlása. A NyZ-csoport ragpótlási teljesítménye jelentősen elmaradt a kontrollcsoporttól, a hibák megoszlásában és az egyes hibatípusok előfordulási gyakoriságában azonban nem volt jelentős eltérés a csoportok között. A múlt idő, többes szám, második személy mindig nehezebbnek bizonyult, mint a jelen idő, egyes szám, első és harmadik személy, míg a tárgy határozottsága nem befolyásolta a teljesítményt. A legjelentősebb nehézséget mindkét csoport számára a többes szám második személyű, ezek közül is a tárgyaz ragozású igealakok jelentették, ezen a ponton a NyZ-csoport szignifikánsan gyengébben teljesített.

Az esetjelölést hasonló feladatban vizsgáltuk, a megisméltendő mondatban ezúttal a mondatvégi főnév esetragja volt köhögéssel maszkolva. 9 esetrag szerepelt a mondatanyagban, téri és nem téri tematikus szerepben egyaránt. A NyZ-csoport jelentősen elmaradt a kontrollcsoporttól az esetragok pótlásában, különösen a nem téri szerepű ragokkal voltak nehézségeik, ami inkább lexikális, mint nyelvtani deficitre utal.

Mindhárom fenti vizsgálatra igaz, hogy szelektív deficitet a nyelvtani morfológia egyik területén sem lehetett tapasztalni. Úgy tűnik, az igeragozási paradigmák és az esetragok elsajátítása nyelvi zavarban többé-kevésbé sikeres, e tudás alkalmazása azonban feladattól függően nehézségekbe ütközik; a nagyobb terhelést jelentő, feldolgozást és reprodukciót is igénylő mondatisméltési feladatokban gyengébb a teljesítmény, mint a szabadon választott kifejezést elváró történetmesélés esetében. Az elsajátítást és az online produkciót befolyásolta a grammatikai morféma gyakorisága. Mindezek az eredmények összességében inkább a nyelvi bemenet feldolgozásának zavarát támogatják a nyelvfejlődési zavar magyarázataként.